

УДК 342.7

О. Ю. Терехова
аспірант кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки
Сумського державного університету

ПОНЯТТЯ Й ЕЛЕМЕНТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОКРУЖНИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

Дослідження окружних адміністративних судів у системі суб'єктів адміністративного права неможливо здійснити без вивчення особливостей адміністративно-правового статусу зазначених органів. Аналіз останніх публікацій і досліджень дозволяє зробити висновок, що сьогодні адміністративно-правовий статус судів у своїх працях досліджували К.А. Бабенко, Н.А. Олефіренко, А.О. Кубишкіна, Н.Д. Квасневська, А.Ю. Кротких та інші. Водночас вважаємо доцільним розпочати дослідження питання адміністративно-правового статусу окружних адміністративних судів із визначення понять «статус» і «правовий статус».

У перекладі з латинської мови «status» означає: становище, положення. В.В. Молдован і В.Ф. Мелашенко визначають правовий статус як політико-правове положення [1, с. 227]. Більш конкретним є вже поняття «правовий статус», яке за Р.А. Ромашовим є сукупністю прав та обов'язків, які персоніфікують особу як учасника юридично значимих відносин» [2, с. 3]. Водночас зазначена позиція, на нашу думку, суттєво звужує зміст правового статусу. Зважаючи на що пропонуємо звернути увагу на думку Д.В. Мандичева за яким, саме правовий статус відображає головні особливості органу, його місце в системі державних органів влади, мету, завдання, функції, повноваження, компетенцію, відповідальність [3, с. 118].

Широким є розуміння правового статусу за В.М. Корельським, котрий визначає правовий статус як багатоаспектну категорію, що: а) має загальний, універсальний характер, містить статуси різних суб'єктів правовідносин: держави, суспільства, особи; б) відображає індивідуальні особливості суб'єктів і реальне положення їх у системі багатоманітних суспільних відносин; в) не може бути реалізований без обов'язків, що кореспондуються правам, без юридичної відповідальності в необхідних випадках, без правових гарантій; г) визначає права й обов'язки суб'єктів у системному вигляді, що дає змогу здійснити порівняльний аналіз статусів різних суб'єктів для відкриття нових шляхів їх вдосконалення [4, с. 549]. Очевидно, що вивчення правового статусу дозволяє розкрити особливості суб'єкта правовідносин, а порівняно з правовим статусом інших учасників відносин – виявити недоліки та сформулювати напрямки їх усунення.

Водночас визначення правового статусу судів та відповідно їх особливостей як суб'єктів багатоманітних правовідносин ускладнюється тим, що терміном «суд» може позначатися: а) державний орган, точніше, орган судової (державної) влади; б) елемент судової системи, що в сукупності з іншими подібними елементами утворює системну цілісність – судову систему; в) учасник судово-процесуальних відносин. Беручи до уваги вказане Д.Б. Баронін відповідно викоремлює:

1) «базовий правовий статус суду» – єдиний комплекс правових засад утворення й функціонування судів, які акумулюють в собі однакову міру так званих правових можливостей, властивих усім без винятку судовим органам. В основі такого правового статусу суду лежать уніфіковані юридичні приписи, покликані в загальному вигляді закріпити цілісну модель правового положення судів. Основним зосередженням подібних правових приписів є насамперед Конституція й Закон України «Про судоустрій та статус суддів»;

2) «спеціальний правовий статус суду» – позначає вид і міру правових можливостей суду як учасника а) конкретних відносин, що мають місце між судами, б) суспільно-політичних відносин як елемента функціонування системи державної влади, в) процесуальних відносин;

3) «конкретний правовий статус суду» окреслює вид і міру правових можливостей конкретного судового органу [5, с. 15]. Погоджуючись із запропонованою класифікацією, ми вважаємо, що окружні адміністративні суди також мають загальний правовий статус, який визначає їх правове становище як органу судової влади і спеціальний правовий статус – адміністративно-правовий статус, що визначає його положення як суб'єкта адміністративних внутрішньоуправлінських або зовнішньоуправлінських правовідносин. Крім того, кожен окружний адміністративний суд в Україні наділений й індивідуальним правовим статусом.

К.А. Бабенко, розглядаючи правовий статус адміністративних суддів, звертає увагу на його специфіку та відповідно пропонує виділяти такі ознаки: 1) це визначений законодавством України ієрархічний правовий рівень системи адміністративного судочинства із відповідними правами, обов'язками заснованих на рівні довіри громадян до системи адміністративного судочинства;

2) одним із елементів правового статусу адміністративних судів є правосуб'єктність; 3) правовий статус адміністративних судів складається з певних блоків: організаційного, цільового блоків і компетенції адміністративного суду, яка представляє собою сукупність прав та обов'язків суду, суддів, апарату суду; 4) в системі адміністративних судів слід виділяти правовий статус системи адміністративного судочинства в цілому, адміністративно-правовий статус окружних, апеляційних і Вищого адміністративного суду, адміністративно-правовий статус судді адміністративного суду та апарату адміністративного суду [6, с. 17]. Виділені науковцем ознаки розкривають більше загальний правовий статус судів, а не спеціальний. Пропонуємо звернути увагу безпосередньо на дефініцію «адміністративно-правовий статус», яка є похідною від правового статусу.

Зокрема, М.І. Горбач визначила адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративного права як взаємопов'язаний комплекс юридично-закріплених адміністративних завдань (функцій), адміністративних прав та обов'язків, встановлених на основі адміністративно-правових норм, а також адміністративно відповідального позитивного і негативного характеру (що накладається на суб'єктів адміністративного права), які мають загальний, універсальний характер для всіх однорідних учасників адміністративно-правових відносин [7, с. 74]. На нашу думку, більш конструктивним є підхід Н.А. Олєфіренко. На думку науковця, адміністративно-правовий статус адміністративних судів це логічна система зв'язку елементів статусу, які характеризують призначення, повноваження, особливості здійснення правосуддя, є взаємопов'язаними та доповнюють один одного [8, с. 152].

Зважаючи на те, що окружні адміністративні суди є юридичними особами слід звернути увагу, що деякі науковці до основних категорій адміністративно-правового статусу юридичної особи відносять адміністративну правоздатність і дієздатність, які проявляються у визначеній адміністративно-правовими нормами можливості даного суб'єкта набувати адміністративно-правові права й обов'язки і нести юридичну відповідальність за їх реалізацію у сфері державного управління [9, с. 43].

На правосуб'єктність суду загалом звертав увагу І.Б. Шицький, котрий зазначає, що правосуб'єктність суду є спеціальною і полягає в можливості набувати лише обмежене, точно визначене коло прав і обов'язків, пов'язаних із досягненням певної мети, виконанням завдань, покладених законом на даний суб'єкт. Мета створення і призначення місцевого суду потребують від нього реалізації його правосуб'єктності в галузі здійснення правосуддя. А тому його правосуб'єктність вті-

люється у контексті відправлення правосуддя та у забезпеченні процесу правосуддя [10].

Виходячи з позиції А.І. Берлача, адміністративна правосуб'єктність в органах державної влади проявляється саме в компетенції, яка закріплена нормативними документами, тобто в сукупності їх юридично владних повноважень, що надаються їм для виконання завдань і функцій [11, с. 132].

Досліджуючи адміністративно-правовий статус органів державної влади, В.Б. Авер'янов говорив про те, що компетенція (права і обов'язки) є головною складовою змісту правового статусу кожного органу, яка доповнюється такими важливими елементами, як: завдання, функції, характер взаємозв'язків з іншими органами, місце в ієрархічній структурі органів влади, порядок вирішення установчих і кадрових питань [12, с. 247].

Окрема група науковців в складі адміністративно-правового статусу державних і муніципальних органів виділяють декілька блоків: цільовий – цілі, завдання, функції; структурно-організаційний – створення, легалізація, реорганізація, ліквідація відповідних суб'єктів, їх підпорядкування, передача з відання одних організацій, у підпорядкування іншим, установлення і зміну їх організаційних структур, процедур діяльності, прав на офіційну символіку; компетенційний – владні повноваження щодо предметів відання [13, с. 27-28]. О.В. Пономарьов крім компетенції виділяє як елементи адміністративно-правового статусу – мету, завдання, функції; організацію діяльності; юридичну відповідальність [14, с. 6]. М. Ісаков доповнює елементи адміністративно-правового статусу юридичними гарантіями діяльності [15, с. 93]. Отже, серед науковців відсутня єдина позиція щодо структурн адміністративно-правового статусу органу державної влади.

Переходячи до статусу суду зауважимо, що С.О. Бондар також виділяє декілька елементів адміністративно-правового статусу органів судової влади, на думку науковця, до них належить цільовий блок, але він включає не цілі, завдання та функції, а порядок утворення, реорганізації, ліквідації органу, його структуру. До інших елементів адміністративно-правового статусу С.О. Бондар відносить компетенцію та юридичну відповідальність [16, с. 31].

А.А. Кротких розглядаючи адміністративно-правовий статус адміністративних судів виділяє основні та додаткові елементи його структури, в першу чергу до основних складових науковець відносить права та обов'язки (компетенцію), а до додаткових – цільовий та організаційний блоки [17, с. 135-136]. Із такою позицією складно погодитися, оскільки без належної організаційної структури адміністративного суду, чіткого розподілу посадових обов'язків неможливо реалізувати

надану законом адміністративними судам компетенцію. Більше того наявність внутрішньої структури та відповідної ієрархічної системи визначеної законодавством за О.Ю. Польським є однією з ознак державного органу [18, с. 258].

Але слід підтримати і думку за якою компетенція, відіграє значну роль у встановленні місця конкретного органу серед інших органів державної влади, є засобом суспільного поділу праці з професійного управління державою, її владними органами та суспільством [19, с. 266]. Аналіз наукової літератури демонструє, що компетенція як елемент статусу не обмежується лише правами і обов'язками. Навіть за вузького розуміння зазначеної категорії її зміст включає права й обов'язки, а також предмет відання [20, с. 59]. Тоді як представники широкого підходу розширюють поняття компетенції, включаючи до неї призначення та структуру органу, його завдання, цілі, функції, форми і методи діяльності [21, с. 24], міру відповідальності за доручену їм справу [22, с. 54]. Хоча Б.М. Лазарев вважає, що компетенція встановлюється виходячи з існуючих функцій органу, а тому є вираженням визначених функцій і їх не слід включати до складу компетенції [23, с. 40].

Окрему дискусію, як зазначає О.М. Юхимюк, викликає віднесення юридичної відповідальності до структури правового статусу суду. Безсумнівно, суди є суб'єктами правовідносин, пов'язаних із юридичною відповідальністю, в контексті здійснення ними судочинства. Проте визнання за судами статусу суб'єкта юридичної відповідальності, до якого можуть бути застосовані заходи державного примусу за неправомірні дії чи бездіяльність, практично відсутнє. Оскільки суди виступають носіями державної влади, їх юридичну відповідальність можна розглядати як юридичну відповідальність суб'єктів владних повноважень. Проте, в теорії права та галузевому законодавстві про юридичну відповідальність саме судів не йдеться, але акцентується на юридичній відповідальності суддів [24, с. 81].

Але слід звернути увагу, що згідно з ч. 2. ст. 19 Конституції України органи влади, їх посадові та службові особи мають діяти на основі, в межах повноважень і засобами передбаченими Конституцією і законами України. А ст. 55 закріпила право на відшкодування шкоди завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів влади, їх посадових і службових осіб під час здійснення ними повноважень за рахунок держави [25]. Отже, відповідальність має бути обов'язковим елементом адміністративно-правового статусу окружних адміністративних судів України. Оскільки без прав, обов'язків і відповідальності правове положення державного органу є юридично не забезпеченим і нетривким [26, с. 61].

Слід звернути увагу і на юридичні гарантії як елемент адміністративно-правового статусу. В загальноправовому аспекті юридичні гарантії це правові норми, що визначають специфічні юридичні засоби, умови, порядок реалізації прав, юридичні засоби їх охорони та захисту у випадку порушення [27, с. 286]. Так, С.Г. Стеценко серед елементів адміністративно-правового статусу органу влади поряд із сукупністю прав та обов'язків виділяє гарантії їх реалізації, що визначені в нормативних актах [28, с. 90].

І.В. Петренко навіть виділяє гарантії діяльності судів як визначену в положеннях нормативних актів, що встановлюють правові засади функціонування даних органів влади, систему заходів та умов, направлених на неприпустимість незаконного втручання в їхню діяльність і в діяльність суддів [29, с. 308]. Зазначене свідчить про важливість юридичних гарантій діяльності судів як елементів їх адміністративно-правового статусу.

Висновки. Таким чином, зважаючи на те, що дослідження структури та змісту адміністративно-правового статусу окружних адміністративних судів в Україні дозволяє визначити їх місце серед органів державної влади, а також бути основою для удосконалення функціонування зазначених судів як суб'єктів адміністративного права вважаємо, що адміністративно-правовий статус окружного адміністративного суду являє собою сукупність таких елементів як мета, завдання, функції, компетенція, організаційна структура, юридичні гарантії і юридична відповідальність окружного адміністративного суду, що закріплені на законодавчому рівні та визначають його правове становище серед суб'єктів адміністративних правовідносин.

Література

1. Молдован В.В., Мелешенко В.Ф. Конституційне право. Опорні конспекти. Словник-довідник. Київ, 1996.
2. Ромашов Р.А. Некоторые проблемные аспекты понимания правосубъектности индивидуального и коллективного лица. *Материалы VIII Междунар. научно-теоретич конф «Правовой статус и правосубъектность лица: теория, история, компаративистика»*. Санкт-Петербург, 2007.
3. Мандичев Д.В. Поняття адміністративно-правового статусу органу виконавчої влади. *Право і суспільство*. 2010. № 5. С. 117-121.
4. Теория государства и права : учебник / под ред. В.М. Корельского, В.Д. Перевалова. Москва : НОРМА., 2002. 616 с.
5. Баронін Д.Б. Правовий статус суду в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2015. 201 с.
6. Бабенко К.А. Особливості правового статусу адміністративних судів. *Форум права*. 2016. № 3. С. 16-18.
7. Горбач М.І. Поняття адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2016. Вип. 41. Т. 3. С. 70-75.
8. Олєфіренко Н.А. Адміністративно-правовий статус адміністративного суду в Україні. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 3. С. 152-155.

9. Алексин А.П. Кармолицкий Ю.М., Козлов А.А. Административное право Российской Федерации : учебник. Москва : Зерцало-М, 2003. 608 с.

10. Шицкий И.Б. Правовой статус місцевих господарських судів в Україні: становлення і розвиток : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Львів, 2006. 198 с.

11. Берлач А.І. Фінансове право України : навчальний посібник. Київ : Університет «Україна», 2008. 328 с.

12. Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред В.В. Авер'янова. Київ : Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. 668 с.

13. Бахрах Д.Н. Административное право : учебник. Москва : ВЕК, 1999. 368 с.

14. Пономарьов О.В. Адміністративно-правовий статус Антимонопольного комітету України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2009. 18 с.

15. Ісаков М. До визначення адміністративно-правового статусу суб'єктів державного контролю у сфері підприємницької діяльності. *Публічне право*. 2013. № 2 (10). С. 91-98.

16. Бондар С.О. Адміністративно-правове забезпечення діяльності адміністративних судів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків. 2010. 202 с.

17. Кротких А. Поняття та структура правового статусу адміністративного суду як суб'єкта адміністративної юрисдикції. *Митна справа*. 2013. № 5. С. 134-139.

18. Польський О.Ю. Організаційна структура державних органів виконавчої влади (на прикладі Національної поліції України). *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2 (14). С. 257-266.

19. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, Є.М. Моїсєєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. Харків, 2006. Т. III.

20. Адміністративне право України : підручник / за ред. Ю.П. Битяка. Харків, 2001.

21. Основи правознавства : навчальний посібник / за ред. В.В. Комарова. Харків, 2006.

22. Забарний Г.Г., Калюжний Р.А., Шкарупа В.К. Адміністративне право України : навчальний посібник. Київ, 2005.

23. Лазарев Б.М. Компетенция органов управления. Москва : «Юридическая литература», 1972.

24. Юхимюк О. Юридична відповідальність в структурі правового статусу суду як органу державної влади: теоретичний аспект. *Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання реформування правової системи України»*. Луцьк, 2016. С. 80-82.

25. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 51. Ст. 141.

26. Малько А.В., Матузов И.И. Теория государства и права : учебник. Москва : Юристъ. 1996. 672 с.

27. Шило С.М. Поняття та зміст правових гарантій законності в сфері адміністративної діяльності поліції. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2013. № 4. С. 283-292.

28. Стеценко С.Г. Адміністративне право України : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2007. 624 с.

29. Петренко І.В. Характеристика юридичних гарантій діяльності судів. *Форум права*. 2017. № 5. С. 305-310.

Анотація

Терехова О. Ю. Поняття й елементи адміністративно-правового статусу окружних адміністративних судів в Україні. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню поняття й елементів адміністративно-правового статусу окружних адміністративних судів в Україні. Розглянуто поняття «правовий статус», зокрема як багатоаспектну категорію, яка дозволяє розкрити особливості суб'єкта правовідносин, а порівняно з правовим статусом інших учасників відносин – виявити наявні недоліки та сформулювати напрямки їх усунення. Розкрито доктринальний підходи до розуміння правового статусу суду. Наголошено на доцільності виділяти базовий, спеціальний і конкретний правовий статус окружних адміністративних судів. Наведено виділені у науковій доктрині ознаки правового статусу адміністративних судів. З метою визначення змісту адміністративно-правового статусу окружних адміністративних судів в Україні розглянуто зміст понять «адміністративно-правовий статус суб'єкта адміністративного права», «адміністративно-правовий статус державних і муніципальних органів», «адміністративно-правовий статус органів судової влади», «адміністративно-правовий статус адміністративних судів» і відповідно існуючі підходи до розуміння їх структурних елементів. Виділено класифікацію елементів адміністративно-правового статусу на цільовий, організаційно-структурний, компетенційний блоки, а також на основні та додаткові тощо. З'ясовано відсутність єдності серед науковців у підходах до визначення змісту адміністративно-правового статусу. Розкрито сутність компетенції як прояву адміністративної правосуб'єктності органу влади, організаційної структури – обов'язкової ознаки органу державної влади, юридичної відповідальності та юридичних гарантій віднесення яких до елементів адміністративно-правового статусу є дискусійним. Встановлено, що мета, завдання, функції, компетенція, організаційна структура, юридичні гарантії і юридична відповідальність окружного адміністративного суду в Україні є складниками його адміністративно-правового статусу, що закріплені на законодавчому рівні та в сукупності визначають правове становище зазначеного суду серед суб'єктів адміністративних правовідносин.

Ключові слова: правовий статус, адміністративно-правовий статус, суд, окружний адміністративний суд, компетенція, структура, відповідальність, гарантії.

Summary

Terekhova O. Yu. Concepts and elements of administrative-legal status of district administrative courts in Ukraine. – Article.

The article is devoted to the study of the concept and elements of the administrative-legal status of district administrative courts in Ukraine. The concept of «legal status» is considered, in particular as a multi-dimensional category, which allows to reveal the features of the subject of legal relations, and in comparison with the legal status of other participants, identify existing shortcomings and formulate directions for their elimination. Doctrinal approaches to understanding the legal status of the court are revealed. It is emphasized that it is expedient to provide the basic, special and specific legal status of district administrative courts. The signs of the legal status of administrative courts are distinguished in the scientific doctrine. In order to determine the content of the administrative-legal status of district administrative courts in Ukraine, the content of the concepts «administrative-legal status of the subject of administrative law»,

«administrative-legal status of state and municipal bodies», «administrative-legal status of the judicial authorities», «administrative-legal status of administrative courts» and, accordingly, existing approaches to understanding their structural elements are disclosed. The classification of the elements of the administrative-legal status for the target, organizational-structural, competence blocks, as well as the main and additional, etc. are allocated. The lack of unity among scientists in the approaches to the definition of the content of the administrative-legal status is revealed. The essence of competence as a feature of administrative-legal status of the authority, organizational structure – as a mandatory feature of the state

authority, legal responsibility and legal guarantees, attributing which to the elements of administrative-legal status is debatable are considered. It is established that the purpose, tasks, functions, competence, organizational structure, legal guarantees and legal responsibility of the district administrative court in Ukraine are the components of its administrative-legal status, which are enshrined at the legislative level and collectively determine the legal status of the said court among the administrative entities legal relationships.

Key words: legal status, administrative-legal status, court, district administrative court, competence, structure, responsibility, guarantees.